

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARIDA SHAXSLILIK SIFATLARI NAMOYON BO'LISHINING AHAMIYATI

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining shaxslilik sifatleri va uning namayon bo'lishida ustunlik qiluvchi omillar borasida ilmiy nazariy xuloasalar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Shaxs, shaxslilik sifatleri, oliy ta'lim, mutaxassis, kasbiy faoliyat, tashabbuskorlik, intuitsiya.

ЗНАЧЕНИЕ ПРОЯВЛЕНИЯ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация: В данной статье анализируются научные теоретические выводы о качествах личности будущих учителей начальных классов и преобладающих факторах ее проявления.

Ключевые слова: Личность, качества личности, высшее образование, специалист, профессиональная деятельность, инициатива, интуиция.

THE IMPORTANCE OF THE MANIFESTATION OF PERSONALITY QUALITIES IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Annotation: This article analyzes scientific theoretical conclusions about the personality qualities of future primary school teachers and the prevailing factors of its manifestation.

Keywords: Personality, personality qualities, higher education, specialist, professional activity, initiative, intuition.

Kirish. Bugungi kunda mamlakatimizda yetuk mutaxassis kadrlarlar tayyorlash ularni mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirish borasida ko'plab chora tadbirlar olib borilmoqda. Jumladan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.10.2019 yildagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi farmoni bunga yaqqol misoldir[1]. Farmonga ko'ra oliy ta'lim mazmunini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shadigan, mehnat bozorida o'z o'rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish masalalariga oid alohida bandlar kiritilgan. Bu esa o'z navbatida bo'lg'usi boshlang'ich sinf o'qituvchilariga ham alohida mas'uliyat yuklaydi va bizning tadqiqotimizning ahamiyatini ifodalaydi.

Shaxs ijtimoiylashuv jarayonida bo'lganida, inson tug'ilish paytida mavjud bo'lmagan shaxsiy sifatlarga ega bo'ladi. Shaxsiy sifatlarga insonning jamiyatdagi hayoti bilan bog'liq bo'lmagan va tabiatning o'zi tomonidan belgilanadigan sifatlarga kirmaydi. Shunday qilib, shaxsiy sifatlarga - bu odam tomonidan qo'lga kiritilgan, har xil vaziyatlarda shaxsga xos bo'lgan, inson xatti-harakatlarining barqaror usulida tashqi ifodaga ega bo'lgan xususiyatlardir. Ba'zi sifatlarga hayot davomida, ayniqsa, turli omillar ta'sirida o'zgarishi mumkin, boshqalari esa o'zgarishsiz qoladi[2].

Bu borada turli mamlakatlarda ko'pgina tadqiqotlar olib borilgan biroq, aynan milliy muhitimizga mos tadqiqotlar juda kam olib borilganligi bu tadqiqot ishimizning nechog'lik ahamiyatiga molik ekanligini izohlaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Shaxslilik sifatleri borasida ko'plab olimlar tomonidan tadqiqotlar olib borilgan. Muallif I.S. Konning fikricha, o'ziga bo'lgan munosabat insonning o'zini-o'zi tan olmasligi yoki qabul

qilmasligini ifodalovchi "men" ning yakuniy o'lvohidir. Ushbu o'lvoh bir qator turli xil o'z-o'zini baholashdan olingan [3].

Shaxsda sifatlarining namoyon bo'lishi uning bevosita irodaviy sifatleri bilan ham aloqadordir. V.A. Polikarpov va O.G. Ksyonda tahriri ostida chop etilgan risolada quyidagicha yondashiladi. Pozitiv va negativ sifatlar, bularga ikki hil sifat kiradi birinchisi muloqotga nisbatan yopiqlik. Ikkinchisi muloqotchanlik. Yopiqlik so'zlashuvga qarama-qarshi. Muloqotchilik – to'xtalmaydigan nutq faoligining namoyon bo'lishi. U hech bo'lmaganda bo'sh, ahamiyatsiz so'zlar aytish, ba'zan elementar axloq tufayli sukut saqlash kerak bo'lgan narsalarni tark etish istagi bilan ifodalanadi. Gaplashuvchanlik ongning yuzakiligi, muloqotda tanlab olmaslik, shaxsning irodaviy sifatlarining yomon rivojlanishi bilan bog'liq[4]. Biz har ikkala holatni ham pozitiv ham negativ baholashimiz mumkin zero har qanday xususiyatning meyorida bo'lishi shaxsni barkamollik sari yetaklaydi.

Ayni paytda yana boshqa mualliflar tomonidan esa boshqa rakurslarda o'rganiladi. Shaxsiy fazilatlarining birinchi guruhi A. K. Markova tomonidan batafsil tavsiflangan va quyidagilarni o'z ichiga oladi: fikrlash, sezgi, kuzatish (1993; 1995); muvozanat (V. A. Slastenin, 1976; F. N. Gonobolin, 1965); hissiy barqarorlik (V. N. Koziev, 1987)[11].

Turli xil tadqiqotchilar zamonaviy raqobatbardosh mutaxassis uchun zarur bo'lgan turli xil shaxsiy fazilatlarini ta'kidlaydilar. Masalan, T. A. Slivina raqobatbardosh shaxsni baholash mezonlari o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyati, o'zini o'zi qadrlash, kommunikativlik, ijodiy va innovatsion faoliyat qobiliyati kabi fazilatlaridir, deb hisoblaydi[6].

Yuqorida aytib o'tilgan psixologlar orasida ko'plab shaxsiy fazilatlar inson hayotida birinchi marta shakllanadi va kelajakda ular faqat moslashtiriladi, degan fikr keng tarqalgan. Bundan tashqari ularda shaxsiy sifatlar faoliyat bilan individual xususiyatlar bilan va hattoki kognitiv jarayonlar bilan ham aloqadorligi tavsiflangan.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqola umum qabul qilingan tarixiy metodlar -tarixiylik, qiyosiy-mantiqiy tahlil, ketma-ketlik, xolislik tamoyillari asosida yoritilgan.

Tahlil va natijalar.

Shaxsiy sifatlar inson hayotining barcha jabhalariga, shu jumladan kasbiy faoliyat samaradorligiga ta'sir qiladi. Oliy kasb-hunar ta'limi tizimi ijtimoiy talablarga yo'naltirilgan bo'lishi va o'qish davrida jamiyat uchun zarur bo'lgan sifatlarini rivojlantirishni ta'minlashi kerak.

Har qanday faoliyatning (shu jumladan kasbiy faoliyatning) muvaffaqiyatli bajarilishi individual qobiliyatlar bilan emas, balki faqat ularning muvaffaqiyatli kombinatsiyasi bilan belgilanadi, aynan shu faoliyat uchun zarur bo'lgan narsa, ya'ni. shaxsning kasbiy rivojlanish jarayonini belgilovchi omillar haqida gapirish mumkin:

1) ijtimoiy-kasbiy omillar (shaxsning imkoniyatlarini amalga oshirish uchun kasbiy talablar va shartlar);

2) individuallik omillari (shaxsning talablarni amalga oshirish imkoniyatlari va talablari, qarshi talablar);

3) tartibga soluvchi omillar (kasbiy rivojlanishni tartibga solish uchun shaxsning imkoniyatlari va ehtiyojlari).

Bu, shuningdek, psixologiyaga tegishli bo'lgan sub'ekt-sub'ekt turining kasbiy faoliyatiga ham tegishli. Yuqoridagilarga muvofiq, tanlangan kasb tuzilmasining shaxsning individual tuzilmalari bilan potentsial taqqoslanishi, shuningdek, shaxsning kasbga muvofiqligi printsipi va kasb uchun zarur bo'lgan kasbiy muhim fazilatlarini rivojlantirish imkoniyati haqidagi g'oyaga rioya qilish muhimdir[5].

S. A. Xazova, V. A. Ogonosov, O. V. Kirjbaum va boshqalarning fikricha raqobatbardosh mutaxassisni belgilaydigan fazilatlariga quyidagilar kiradi: kasbiy qiziqish, kasbiy faoliyatga ijodiy yondashuv, o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyati, aks ettirish, professional muloqot qobiliyati, tashkiliy qobiliyat, professional ambitsiya[7], [8], [9].

Olib borilgan tadqiqot natijalari turlicha yondashuvlarga asoslangan biz esa V. N. Koziyevning nuqtai nazarini qo'llab-quvvatlaymiz chunki u o'qituvchi o'z vazifalarini samarali bajarish uchun ma'lum bir professional ahamiyatga ega fazilatlar tizimiga ega bo'lishi kerak, deb hisoblaydi. Buning uchun ushbu fazilatlarini pedagogika universitetida bo'lajak o'qituvchida, faoliyat olib borayotgan o'qituvchida esa – malaka oshirish tizimida shakllantirish va rivojlantirish, shuningdek "talaba-o'qituvchi va o'qituvchini mustaqil ravishda rivojlantirish va

kasbiy ahamiyatga ega fazilatlarni shakllantirishga undash" lozim[12].

Bundan tashqari I.G.Nikiforova o'z tadqiqotida menejerlarning quyidagi professional shaxslilik sifatlarini ajratib ko'rsatadi, ularni o'qitish jarayonida rivojlantirish kerak bo'lgan professional faoliyatning samaradorligini va mehnat bozorida raqobatbardoshlikni ta'minlash uchun: muloqotchanlik, tashabbuskorlik, mas'uliyat, fikrlash tizimligi, tashabbuskorlik, intuitsiya, moslashuvchanlik, ishontirish, vazifalarni taqsimlash va ko'rsatmalar berish, rag'batlantirish, qaror qabul qilish, jamoada ishlash qobiliyati[10].

Ko'rishimiz mumkinki muloqotchanlik omili I.G.Nikiforova, V.A. Polikarpov va O.G. Ksyonda tahriri ostida chop etilgan risolada hamda T. A. Slivina tadqiqotlarida shaxslilik sifati yaqqol ustunlikka ega.

N. S. Papulovskaya esa o'z tadqiqotlarida kelajakdagi mutaxassis uchun quyidagi muhim shaxsiy sifatlarini aniqlaydi – bu mas'uliyat, boshqalarni qabul qilish qobiliyati, yutuqlarga intilish, ijodkorlik, aks ettirish[13].

Demak shaxslilik sifatleri shaxsning bevosita irodaviy sohasi va individual xususiyatlari bilan chambars holda namoyon bo'lishini ko'rishimiz mumkin.

Xulosa va tavsiyalar. Xulosa o'rnida shuni alohida e'tirof etishimiz joizki bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari nafaqat bilimli, zukko shu bilan birgalikda, ijobiy shaxslilik sifatlarini o'zida mujassamlashtirgan, raqobatbardosh mutaxassis bo'lishi lozim. Chunki millat kelajagi yoshlar qo'lida ularga esa boshlang'ich bilimlarni aynan bugungi kunning bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari beradi. Demak bu borada hali yana ko'plab yangi tavsiyalar va dasturlar ishlab chiqish muhim va dolzarbdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.10.2019 yildagi PF-5847-son.
- 2.Немов, Р.С. Психология. Книга 2. Психология Образования / Р.С. Немов. – М: ВЛАДОС, 2000. – 686с., с.134
3. Кон, И.С. В поисках себя: Личность и ее самосознание / И.С. Кон. - М.: Политиздат., 1984. - 336 с.
4. В. А. Поликарпов О. Г. Ксёнда Психология личности Курс лекций Минск БГУ 2015.
5. Изучение личностной гибкости студентов-психологов с разным уровнем самоотношения Выпускная квалификационная работа (дипломная работа) Белгород 2017.
- 6.Сливина, Т.А. Формирование конкурентоспособной личности будущего специалиста в образовательном процессе вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Сливина Татьяна Анатольевна. – Красноярск, 2008. – 24 с.
- 7.Хазова, С.А. Развитие конкурентоспособной личности в системе образования: автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.01, 13.00.08 / Хазова Снежана Александровна. – Майкоп, 2011. – 60 с.
8. Оганесов, В.А. Подготовка конкурентоспособного специалиста в условиях диверсификации высшего образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Оганесов Владимир Армаисович. – Ставрополь, 2003. – 160с.
- 9.Киржбаум, О.В. Повышение конкурентоспособности выпускников вузов на рынке труда: организационный аспект: автореферат дис.... канд. эконом. наук: 08.00.05 / Киржбаум Ольга Владимировна. – Омск, 2007. – 23 с.
10. Никифорова, И.Г. Организационно-методическая система развития профессиональных способностей студентов-менеджеров: дис.... канд. пед. наук: 13.00.08 / Никифорова Ирина Геннадьевна. – Томск, 2003. – 129с.
11. Интеграция науки, образования и практики в подготовке спортсменов и тренеров по дзюдо. И. Д. Свищев, С. В. Ерегина. Учебное пособие. Южно-Сахалинск Издательство СахГУ 2015.
12. Козиев, В.Н. Формирование профессиональных качеств личности учителя [Текст] / В.Н.Козиев. – Л.: Знание, 1987. – 16 с.13. Папуловская, Н.В. Формирование социально-профессиональных компетенций для полипрофессионального взаимодействия у будущих разработчиков программных продуктов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Папуловская Наталья Владимировна. – Екатеринбург, 2012. – 22 с.